

Bielich, Mário; Slobodová, Simona

Archeologický výskum na Plaveckom hrade v rokoch 2018 a 2020

Archaeologia historica. 2022, vol. 47, iss. 1, pp. 65-81

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/AH2022-1-3>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.76639>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](#)

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220913

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA PLAVECKOM HRADE V ROKOCH 2018 A 2020

MÁRIO BIELICH – SIMONA SLOBODOVÁ

Abstrakt: Príspevok prináša prvé informácie o druhej a tretej sezóne archeologického výskumu Plaveckého hradu v rokoch 2018 a 2020. Sondy 1C/2018 a 1D/2018 boli situované v priestore vstupnej mostovej konštrukcie do horného hradu, kde doteraz stáli reliktý dvoch mostových pilierov. Počas výskumu sa podarilo identifikovať ďalšie štyri mostové piliere. Táto konštrukcia vznikla v druhej polovici 16. storočia a postupne bola prestavovaná v 17. storočí. Sondy 2/2018 a 4/2018 sme vytyčili v suterénnych priestoroch severného paláca, ktorý vznikol v 15. storočí a bol prestavovaný v 16. a 17. storočí. V sonde 2 sme identifikovali vstupnú zárubňu a prah vstupu do pivnice. Sonda 5/2018 sa nachádzala v bránovej veži pri západnej hradbe horného hradu. Sonda 6/2020 bola situovaná v deštrukčnom kuželi južne od parkánového múru. Deštrukčný kužel vznikol v priebehu 19. a 20. storočia, keď už bol hrad neobývaný. Príspevok podáva základné informácie o skúmaných archeologických situáciách a prezentuje prvé výsledky výskumu materiálnej kultúry vyšších spoločenských vrstiev v období novoveku (druhá polovica 16. až polovica 18. storočia), keď hrad vlastnili rody Balašovcov, Bakičovcov, Fuggerovcov a Pálffyovcov.

Kľúčové slová: Plavecký hrad – archeologický výskum – materiálna kultúra novoveku – 16.–18. storočie.

Archaeological research into the Plavecký hrad castle in 2018 and 2020

Abstract: This article presents the first information about the second and third season of archaeological research into the Plavecký hrad castle conducted in 2018 and 2020. Probes 1C/2018 and 1D/2018 were located in the area of the entrance bridge structure leading to the upper castle where the remains of two bridge pillars once stood. During the course of the investigation, further four bridge pillars were identified. The structure originated in the second half of the 16th century and was rebuilt in the 17th century. Probes 2/2018 and 4/2018 were dug in the cellar area of the north palace which comes from the 15th century and was rebuilt in the 16th and 17th centuries. In probe 2 we identified the entrance frame and the threshold of the entrance to the cellar. Probe 5/2018 was located in the gate tower by the western wall of the upper castle. Probe 6/2020 was dug in the destruction cone south of the outer bailey wall. The destruction cone was created in the 19th and 20th centuries when the castle was no longer inhabited. The paper gives basic information about the investigated archaeological contexts and presents the first results of research into the material culture of the upper strata in the modern age (between the second half of the 16th century and the mid-18th century) when the castle was owned by the Balaš, Bakič, Fugger and Pálffy families.

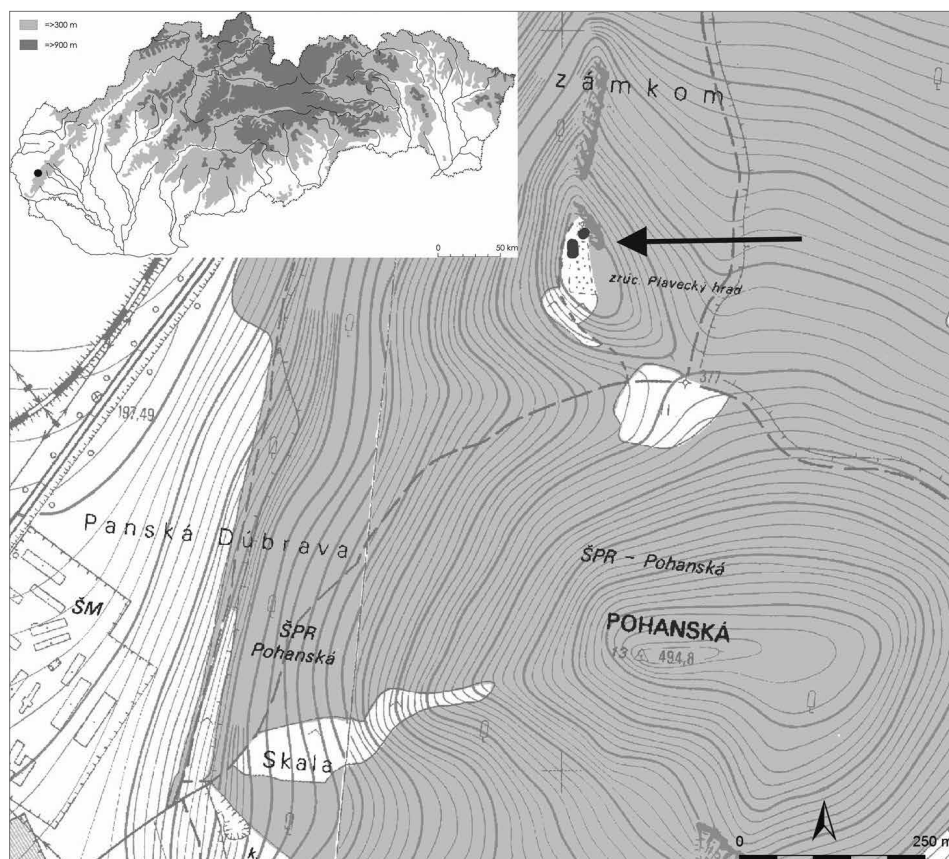
Key words: Plavecký hrad – archaeological research – modern-age material culture – 16th–18th centuries.

Úvod

V rokoch 2018 a 2020 sa uskutočnila druhá a tretia sezóna archeologického výskumu Plaveckého hradu. Príčinou výskumu je obnova Plaveckého hradu. Miesta umiestnenia sond sú podmienené sanáciou jednotlivých objektov hradu. V rámci archeologického výskumu sme sa zamerali na tri objekty na hrade: Prvým bolo pokračovanie výskumu vstupného mosta do horného hradu na západnom predhradí (sonda 1C a 1D) a výskum bránovej veže (sonda 5). Druhým skúmaným objektom bol výskum v priestore severného paláca (sonda 2 a 4). Tretím miestom bol deštrukčný kužel pri južnej stene parkánového múru (sonda 6). Cieľom výskumu bolo pripraviť skúmané priestory na stavebné zásahy, ktoré stabilizujú hradnú zručaninu. Výskum bol realizovaný v spolupráci s občianskym združením Plavecký hrad pod vedením M. Kousala (2018) a J. Papána (2020). Počas výskumu bol získaný aj menší počet predmetov, ktoré dokresľujú život na hrade v období od druhej polovice 16. do 18. storočia.

Krátka história hradu

Plavecký hrad sa nachádza na okrajovom vápencovom vrchu vo výške 500 m n. m. v Malých Karpatoch nad obcou Plavecké Podhradie (obr. 1). Hrad sa prvýkrát spomína roku 1291 v kronike anonymného notára kráľa Bela IV., kde sa píše o veľkom vojenskom stretnutí uhorského kráľa Ladislava IV. a Přemysla Otakara II. pod hradom Detrek. Pomenovanie hradu „Plavecký“ má pravdepodobne súvislosť s prítomnosťou Plavcov, presnejšie Kumánov, na neosídlenom pohraničnom území (Šimkovic 2009, 8). Za čias Pavla Pálfiho (1590–1653) stratil hrad funkciu panského sídla a slúžil už len ako vojenská pevnosť. Začiatkom 18. storočia sa stal sídlom Rákociho povstalcov, ktorí však boli v roku 1706 porazení. Hrad bol pri útoku cisárskeho generála Heistera ťažko poškodený delostrelectvom. Pálfiovci sa ho už nesnažili obnoviť (Plaček–Bóna 2007, 238). V 19. storočí sa mení na zrúcaninu. V roku 1882 ho navštívil J. Könyöky, ktorý kresbovo zdokumentoval jeho stav. V tom období bol ešte v pomerne dobrom stave. Výrazné zmeny nastali v 20. storočí, keď hrad prechádzal samovoľnou deštrukciou najmä veľkých objektov (napr. severný palác).

Obr. 1. Plavecký hrad. Lokalizácia hradu na mape Slovenska a na mape 1 : 10 000.

Abb. 1. Burg Blasenstein. Lokalisierung der Burg auf eine Karte der Slowakei im Maßstab 1 : 10 000.

Metodika archeologického výskumu

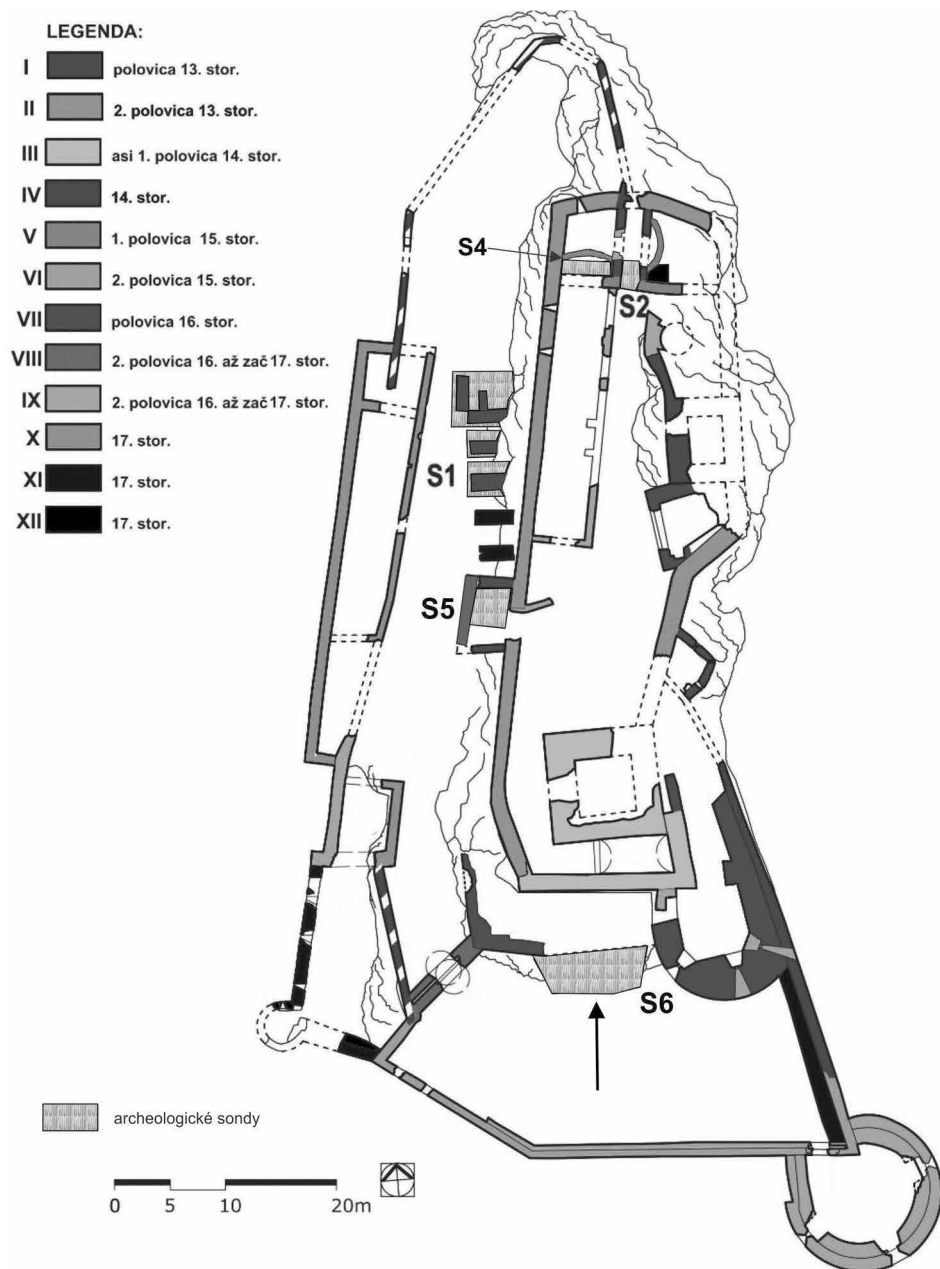
Archeologický výskum hradu sa začal v roku 2017 pod metodickým dohľadom castelológa M. Šimkovica, ktorý dlhodobo koordinuje obnovu hradu. Výskum realizovali pracovníci AÚ SAV a historička S. Slobodová.

Archeologické sondy boli situované na nádvorí stredného hradu (sonda 1 a 5), v priestore severného paláca horného hradu (sonda 2, 3, 4) a južne od parkánového múru (sonda 6). Všetky odkryté a preskúmané architektúry boli následne sanované (obr. 2). Sondou 1 sme situovali severne od bránovej veže na severozápadnom nádvorí hradu a rozdelili sme ju na 4 sektory. Sektory A a B sme skúmali v roku 2017 (Bielich–Bielichová–Šimkovic 2018) a sektory C a D v roku 2018. Z výsledkov stavebno-historického výskumu vyplýva, že v polovici 16. storočia došlo k zmene vstupnej komunikácie na hrad (Šimkovic 2009, 9). Bola vybudovaná vstupná brána do horného hradu v západnom múre horného hradu. Do brány sa pôvodne pravdepodobne vstupovalo prostredníctvom dreveného mosta zo severu. Neskôr v 17. storočí bol drevený most nahradený murovanými pilótmí. Tieto prestavby možno pripísať novým vlastníkom hradu – Fuggerovcom. Sondou 2 sme situovali v priestore severného paláca. Palác vybudovali pravdepodobne Stiborovci na začiatku 15. storočia (Plaček 1993, 6). Cieľom sondy 2 bolo identifikovať vstup do koridoru z juhu. Sonda 3 bola skúmaná už v roku 2017 so zámerom zdokumentovať chodbu na prízemí severného paláca. Sonda 4 bola lokalizovaná do západnej časti severného hradného paláca s úmyslom identifikovať zachované zvyšky podláh a klenbu pivničných priestorov. Sonda 5 sa nachádzala v priestore bránovej veže západnej hradby horného hradu. Podľa stavebno-historického výskumu veža vznikla v polovici 16. storočia (Šimkovic 2009, 9). Archeologický výskum sa realizoval v roku 2018 formou zisťovacieho rezu v smere východ–západ. Cieľom bolo identifikovať priebeh západnej steny veže. Sondou 6 sme umiestnili južne od južnej parkánovej hradby horného hradu. Táto hradba vznikla pri renesančnej prestavbe v polovici 16. storočia, ktorú pravdepodobne uskutočnili Fuggerovci (Šimkovic 2009, 9). Výskum v roku 2020 súvisel s obnovou parkánovej hradby. Jej cieľom bolo identifikovať vonkajšie líce múru, čo by umožnilo sanáciu hradby. Pri rozoberaní deštruktívneho kužeľa sa zároveň získal stavebný materiál na jej obnovu. Všetky výskumné aj rekonštrukčné práce sa realizujú pod odborným dohľadom KPÚ Bratislava, ktorý čiastočne publikujú sanačné práce na hrade (Kériová 2020, 40–47).

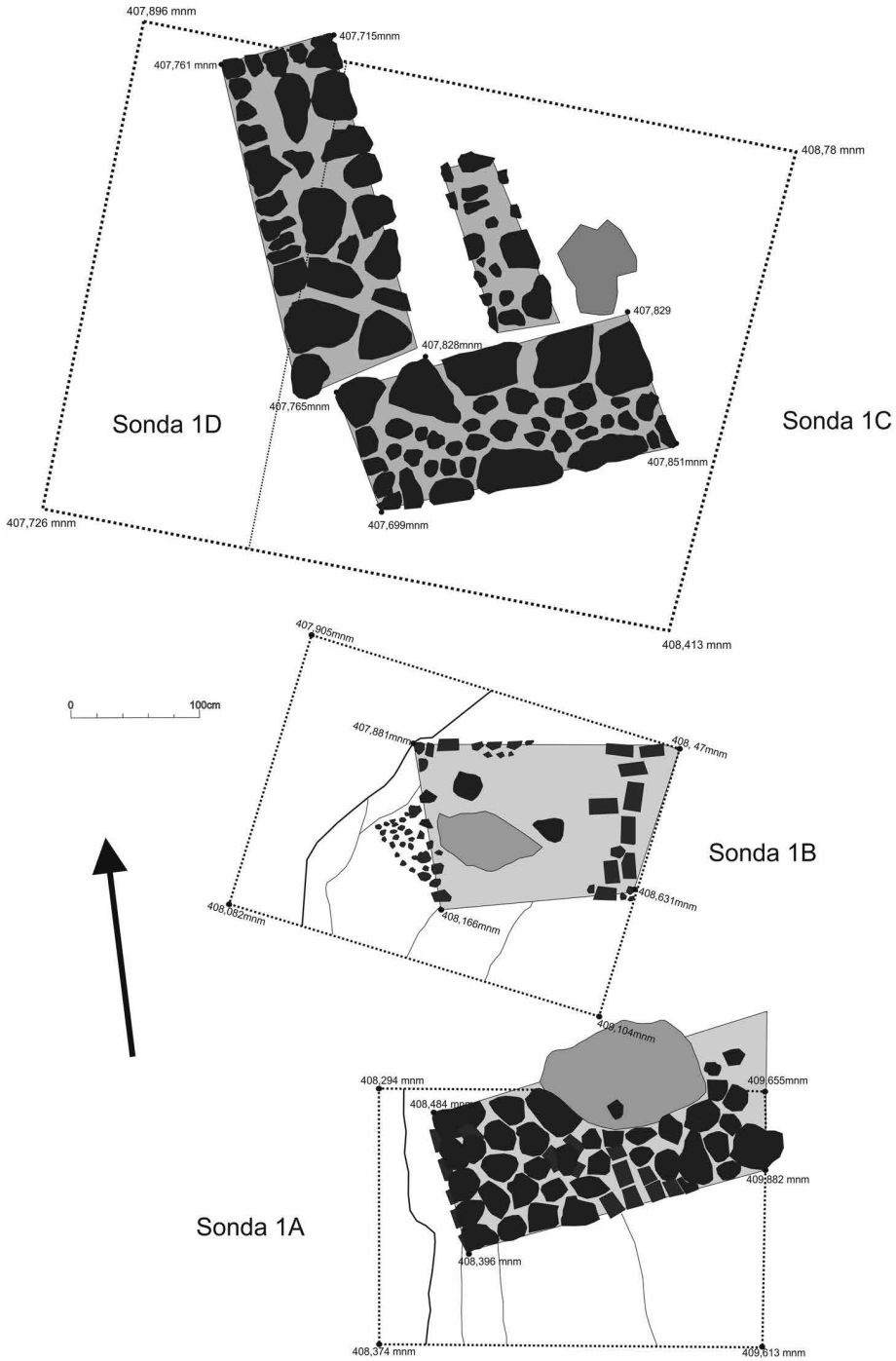
Výsledky terénneho archeologického výskumu

Sonda 1C a 1D/2018

Terén v mieste sondy predstavoval mierny svah s vystupujúcim skalným podložím. Sonda mala rozmery 300 × 350 cm. Hĺbka vo východnej časti bola maximálne 50 cm a postupne klesala západným smerom. Sondy 1A a 1B v roku 2017 odkryli dva nové piliere mostovej konštrukcie (Bielich–Bielichová–Šimkovic 2018). Na celej ploche a hĺbke sondy 1C a 1D boli zistené iba dve zásypové vrstvy tvorené stavebnou sutinou a tmavohnedou hlinou s minimálnym výskytom keramiky, zvieracích kostí a železných klinčov. Táto druhá vrstva sa nachádzala nad skalným podložím. Následne po identifikácii pilierov sme sondu rozšírili smerom na sever o 200 cm. V sonde 1C sme identifikovali dva nosné piliere vstupného mosta, ktorý bol vybudovaný z lomového kameňa. Pilier je zachovaný maximálne do výšky 20 cm a pripája sa priamo na skalné podložie. Šírka piateho piliera (sonda 1C) bola 100 cm a zachytená dĺžka 200 cm. Šiesty pilier s rozmermi 100 × 250 cm sme zachytili iba v jednom riadku, ktorého hrúbka nepresahovala 10 cm. Tento pilier bol kolmý na hlavnú líniu piatich pilierov a komunikáciu stáčil na západ k obytnej budove pri západnej hradbe (obr. 3). Po tomto pilieri drevený most pravdepodobne vystupoval na skalné podložie. Túto teóriu sme overili rozšírením sondy západným smerom o 100 cm. Na západ od piliera sme zachytili iba skalné podložie. Sondou sme rozšírili aj severným smerom o 200 cm, čím vzniklo rozšírenie 1D (200 × 300 cm), no i tu sme zachytili iba skalné podložie. V zásype sa našlo niekoľko keramických nálezov pochádzajúcich zo 17.–18. storočia a zvieracie kosti (obr. 4).

Obr. 2. Plán Plaveckého hradu s vyznačenými miestami archeologického výskumu v rokoch 2018 a 2020. Podľa Šimkovic 2009.
 Abb. 2. Planskizze von Burg Blasenstein mit Kennzeichnung der 2018 und 2020 durchgeführten archäologischen Grabungen.
 Nach Šimkovic 2009.

Obr. 3. Plavecký hrad. Sondy 1A–D. Autor M. Bielich.

Abb. 3. Burg Blasenstein. Sondierschnitte 1A–D. Autor M. Bielich.

Obr. 4. Plavecký hrad. Sondy 1C a 1D. Piaty a šiesty pilier mostovej konštrukcie. Foto M. Bielich.

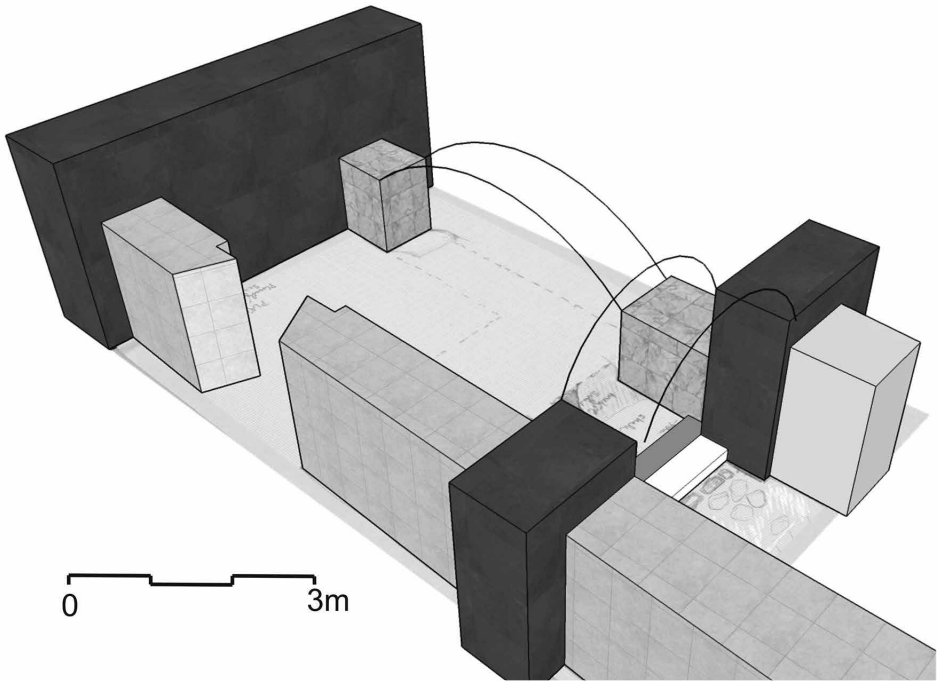
Abb. 4. Burg Blasenstein. Sondierschnitte 1C und 1D. Fünfter und sechster Pfeiler einer Brückenkonstruktion. Foto M. Bielich.

Sonda 2/2017–2018

Terén v mieste sondy tvoril deštrukčný kužeľ priamo vo vstupe v smere sever–juh. Sonda prechádzala priamo vstupom do južného priestoru severného paláca a mala rozmery 200 × 150 cm. Výskum tu pozostával v preskúmaní sutinových vrstiev po niveletu podlahy. Počas výskumu sme preskúmali sutinový zásyp vysoký až 120 cm, ktorý vznikol zo zdeštruovanej južnej steny severného paláca. Na východnej a západnej stene sa podarilo identifikovať odtlačky po drevenej zárubni. Na základe stavebno-historického výskumu M. Šimkovica zárubňa pravdepodobne pochádza až z druhej polovice 16. storočia z renesančnej prestavby tohto objektu Fuggerovcami (Šimkovic 2018). V severnej časti sondy sme zachytili stopy po zamurovanom ostení, ktoré po rozšírení objektu južným smerom stratilo funkciu. Toto ostenie môže pochádzať z obdobia výstavby severného paláca z druhej polovice 15. storočia. Zvyšky klenby zachytené v priestore koridoru už pochádzajú zo 16. storočia, keď dochádza k výraznej prestavbe severného paláca (obr. 5). Na dne sondy sme pravdepodobne zachytili zvyšky po prahu (obr. 6). V deštrukčnom zásype sa nachádzalo veľmi malé množstvo archeologických nálezov (zlomky keramiky, zvieracie kosti, klynce).

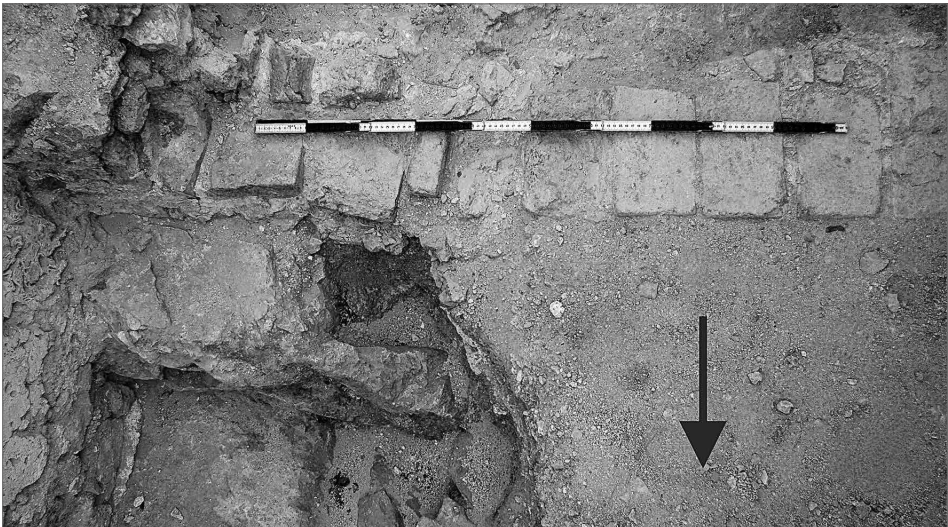
Sonda 4/2018

Sonda sa nachádzala v západnej časti severného hradného paláca. Ide o priestor, ktorý je na západe ohraničený múrom hradby nad skalným zrázom. Východnú hranicu sondy tvorí múr koridoru. Priestor sme skúmali iba v úzkom reze 80 × 470 cm. Stratigrafiu sondy tvorili od povrchu iba deštrukčné vrstvy, ktoré vznikli zánikom severného paláca. Vrstva sutiny bola tvorená väčšími kameňmi a pieskom (obr. 7:2). V tomto zásype sa nachádzalo minimum archeologických nálezov. Išlo iba o menšie zlomky novovekej keramiky a zvieracích kostí. Sondy sme znížili vo východnej časti o 100 cm. V západnej časti sondy sme zachytili stopy po maltovej podlahe daného priestoru (obr. 7:3). Na stene sme identifikovali biele omietky. Vo východnej časti sondy sme odkryli oblúk klenby pivnice s päťou klenby (obr. 7:4). Celý pivničný priestor bol zaklenutý klenbou v smere východ–západ. Do pivnice sa vstupovalo, pravdepodobne, z juhu z priestoru západného paláca. V budúcnosti bude sondu možné prehĺbiť až po historickú niveletu podlahy tohto pivničného priestoru.

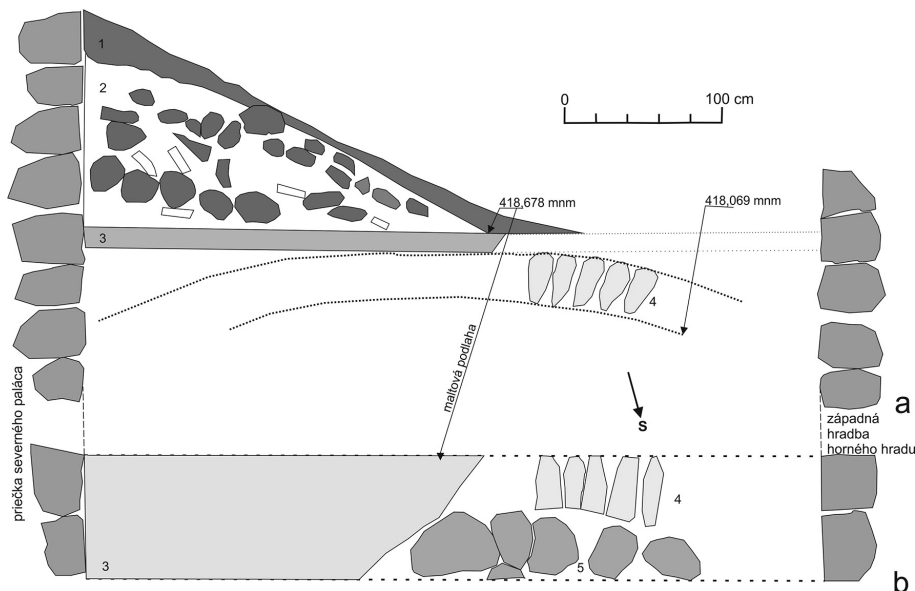
Obr. 5. Plavecký hrad. Sonda 2. Hypotetická 3D rekonštrukcia vstupného koridoru do severného paláca. Pohľad z juhu. Autor M. Bielich.

Abb. 5. Burg Blasenstein. Sondierschnitt 2. Hypothetische 3D-Rekonstruktion des Zugangskorridors zum Nordpalas. Blick aus Süden. Autor M. Bielich.

Obr. 6. Plavecký hrad. Sonda 2. Tehlový prah vstupu do pivnice severného paláca z juhu. Foto M. Bielich.

Abb. 6. Burg Blasenstein. Sondierschnitt 2. Ziegelsteinschwelle des Eingangs zum Keller des Nordpalas von Süden. Foto M. Bielich.

Obr. 7. Plavecký hrad. Sonda 4. a – severný profil; b – pôdorys; 1 – hnedá humusovitá vrstva; 2 – vrstva stavebnej deštrukcie (kamene, malta, tehly); 3 – biela maltová podlaha; 4 – klenba pivnice; 5 – kamenná deštrukcia v interiéri pivnice. Autor M. Bielich.

Abb. 7. Burg Blasenstein. Sondierschnitt 4. a – nördliches Profil; b – Grundriss; 1 – braune Humusschicht; 2 – Bauzerstörungsschicht (Steine, Mörtel, Ziegelsteine); 3 – weißer Mörtelfußboden; 4 – Kellergewölbe; 5 – Zerstörungsschicht aus Steinen im Innern des Kellers. Autor M. Bielich.

Sonda 5/2018

Sonda sa nachádza v priestore bránovej hranolovej veže v strede západnej hradby horného hradu. Mala charakter zisťovacieho rezu stredom veže. Jeho rozmery boli 600 × 100 cm s orientáciou sever–juh. Terén v mieste zisťovacieho rezu je tvorený veľkým deštrukčným kužeľom, ktorý vznikol pri deštrukcii veže a vstupu a časti hradby horného hradu. Na povrchu sa nachádzala 10 cm vrstva hnedej humusovitej vrstvy s ruderálnym porastom, pod ktorou sme identifikovali vrstvy stavebnej sutiny z deštrukcií budov a architektúr horného hradu. Vo východnej časti rezu pri skalnom podloží sme identifikovali bielu maltovú podlahu. V strednej časti sondy sme zachytili reliktu múru, pravdepodobne západného múru bránovej veže. V západnej časti rezu sme zdokumentovali väčšie časti deštrukcie muríva. Podlaha bola zachovaná v dĺžke 240 cm od skalnej steny na východe. Šírka skúmaného múru je 90 cm. Pri päte múru sa nám nepodarilo identifikovať základy veže. Sutinový kužeľ dosahuje hĺbku viac ako 200 cm a je veľmi nestabilný. V sutinovom zásype nad podlahou miestnosti sa nám podarilo objaviť zvieracie kosti a keramiku (habánska miska) z konca 16.–17. storočia.

Sonda 6/2020

Sonda sa nachádzala južne od južnej parkánovej hradby horného hradu. Terén v mieste sondy predstavoval prudký svah s vystupujúcim skalným podložíom vo východnej časti. Celý priestor sondy zaberá sutinovú kužeľ, ktorý vznikol pri deštrukcii vonkajšieho plášťa parkánovej hradby. Sondy sme rozdelili na dva rovnaké sektory (A, B). Sonda 6 mala rozmery 1 150 × 300 cm.

Jej hĺbka v západnej časti bola maximálne 500 cm. Identifikovali sme tu tri deštrukčné vrstvy, ktoré vznikli na konci 19. a v 20. storočí (obr. 8) pravdepodobne pri deštrukcii strednej časti múru. V sektore B sa podarilo zistiť základ parkánového múru a jeho založenie na skalnom masíve. V zásype sa našlo niekoľko keramických nálezov zo 17. až 18. storočia a zvieracie kosti.

Obr. 8. Plavecký hrad. Sonda 6A, západný profil. Foto M. Bielich.

Abb. 8. Burg Blasenstein. Sondierschnitt 6A, westliches Profil. Foto M. Bielich.

Vyhodnotenie nálezových situácií

Prístupová komunikácia do horného hradu

V polovici 16. storočia sa mení prístupová komunikácia do horného hradu. V strede západnej steny hradby je vybudovaná vstupná hranolová veža (Šimkovic 2009, 8). Tieto stavebné úpravy pravdepodobne súvisia s Fuggerovcami (Plaček 1993, 6). Veža má vonkajšie rozmery 640 × 250 cm. Hrúbka múrov na severe a juhu je 80 cm. Západný múr je 90 cm široký. Vnútorne rozmery veže sú 480 × 160 cm. V sonde 5 sme zachytili maltovú podlahu, ktorej hrúbka je 10 cm. Niveleta podlahy bola 409, 220 m n. m. Niveleta vstupu do horného hradu je až 413 m n. m., takže miestnosť bola hlboká takmer 4 metre. Vo vnútri sa nachádzalo pravdepodobne drevené schodisko. Na skale na východe tohto priestoru je zachytená malta. Ide pravdepodobne o omietnutie miestnosti. Bohužiaľ, zo vstupu do hranolovej veže sa nezachovalo nič. Horný hrad bol v tomto období prístupný iba na pešo. Kone sa museli nechať v predhradí. Na konci 16. storočia a na začiatku 17. storočia dochádza k veľkej prestavbe,

keď sa mení aj prístupová komunikácia do horného vnútorného hradu. M. Plaček (1993, 8) identifikoval severne od hranolovej veže dva tehlové piliere a identifikoval nástupnú rampu na vežu zo severu. Domnieval sa, že dva podlhovasté piliere slúžili na uchytenie drevenej konštrukcie schodiskovej rampy. Kőnyokiho zobrazenie hradu z 19. storočia ešte zobrazuje tri piliere (Kőnyoki 1870). Archeologický výskum postupne identifikoval šesť pilierov, ktoré idú od hranolovej veže na sever a posledný šiesty pilier sa zatáča na juh. Šírka jednotlivých pilierov sa pohybuje od 210–250 cm. Závisí to od umiestnenia k skalnému bralu na východe. Hrúbka pilierov je 90–100 cm. Pilieri sú budované na skalnom podloží. Materiál na výstavbu bol kameň a tehly. Veľkosť celej nástupnej rampy bola približne 16,6 metra. Vzďialenosť medzi jednotlivými piliermi je rôzna od 200–260 cm. Uhol stúpania je okolo 13,5 stupňov. Pri takejto nástupnej rampe je možné pohodlne vystúpiť až k hranolovitej veži. S podobnými kamennými piliermi, ale nad priekopou, sa stretávame aj na blízkom hrade Korlátko (Plaček–Bóna 2007, 139). V priestore Malých Karpát sú kamenné piliere mosta doložené aj na hrade Biely Kameň (Matejka 2009, 9).

Prízemie severného paláca

Severný palác vzniká prehradením severnej časti hradného jadra v prvej polovici 15. storočia (Plaček 1993, 6). Tieto stavebné úpravy uskutočnili Stiborovci. Vzniká severný gotický palác. Sondy 2 a 4 na prízemí paláca potvrdili tri fázy budovania prízemnia paláca. V prvej fáze bola vybudovaná južná stena paláca, pričom šírka múru je 60 cm. V strede južnej steny je vybudovaný vstup. Šírka vstupu bola 160 cm. Zdokumentovali sme aj stopy po tehlovom prahu vstupu, ktorý však súvisí s mladšími prestavbami objektu. Niveleta prahu je 418,978 m n. m. Prah je tvorený z tehli 30 × 12 × 5 cm bez značiek. V druhej fáze prestavby prízemnia paláca bola vytvorená chodba, ktorá rozdelila prízemie na tri miestnosti. Chodba v strede mala šírku 190 cm a dĺžku 650 cm. Na dne sa nachádza biela maltová podlaha, hrubá 10 cm. Pod ňou je žltá ílovitá vrstva hrubá 10–44 cm, ktorá je uložená na skalnom podloží. Niveleta podlahy je 418,778 m n. m. Do miestnosti na východe sa vchádzalo valenou klenbou, šírka tohto vstupu bola 300 cm. Prah vstupu sme neskúmali. Do miestnosti na západe sa vstupovalo dverami, ktorých šírka je 90 cm. Na múroch sme zachytili stopy po drevených zárubniach. Prah týchto dverí je deštruovaný. Miestnosť mala rozmery 600 × 500 cm. V juhozápadnom rohu miestnosti sme zachytili stopy po bielej maltovej podlahe, ktorej hrúbka bola 10 cm. Pod podlahou sme zdokumentovali zvyšky klenby pivnice, ktorá sa nachádza pod juhozápadnou miestnosťou. Pivnica bude skúmaná v budúcnosti. Táto stavebná úprava pravdepodobne súvisí so stavebnými aktivitami Fuggerovcov v druhej polovici 16. storočia. V tretej fáze dochádza k dobudovaniu krytého vstupu do severného paláca. Južne od vstupu sme zachytili dva múry, široké 60 cm, ktoré boli pristavané k južnej stene severného paláca. Nad nimi sa nachádzala pravdepodobne pultová strieška, ktorá kryla vstup do prízemnia. Táto stavebná úprava bola vybudovaná asi až v priebehu 17. storočia.

Južný parkánový múr

Južný parkánový múr vzniká v druhej polovici 16. storočia, keď Fuggerovci rozširujú obranu hradu južným smerom pred hroziacim Osmanským nebezpečenstvom (Šimkovic 2009, 8). Na nároží horného hradu vzniká mohutná polkruhovitá bašta, na ktorú sa napája parkánový múr. Šírka múru je 60 cm. Z vnútornej strany chráni prístupovú komunikáciu do horného hradu. Počas výskumu sondy 6 sme preskúmali deštrukciu tohto múru v južnom predbránní. Parkánový múr bol založený na skalné podložie, avšak nie je previazaný s mohutnou polkruhovitou baštou a ani s bránou južného predbránnia. Môžeme predpokladať, že táto časť opevnenia sa vyvíjala postupne. Najskôr bola vybudovaná mohutná polkruhovitá veža, na ktorú sa postupne pristaval južný parkánový múr a ako posledná sa vybuďovala brána do južného predbránnia.

Analýza nálezov z Plaveckého hradu

Počas výskumu boli získané keramické nálezy z mladšej doby železnej, neskorého stredoveku a novoveku (16.–18. storočie). Laténske nálezy boli objavené v sekundárnej polohe v sonde 6 v deštrukcii južného parkánového múru. Ide iba o malé zlomky (obr. 9:1). Najpočetnejšie nálezy pochádzajú z horizontu konca 16.–17. storočia (241 kusov). Ranonoveková keramika tvorila výrazne prevažujúcu zložku keramického fondu z Plaveckého hradu. Početnosť novovekého materiálu bola výrazne vyššia ako stredoveká zložka. Rozsahom najväčší celok – hranolovitá veža pochádza zo sondy 5.

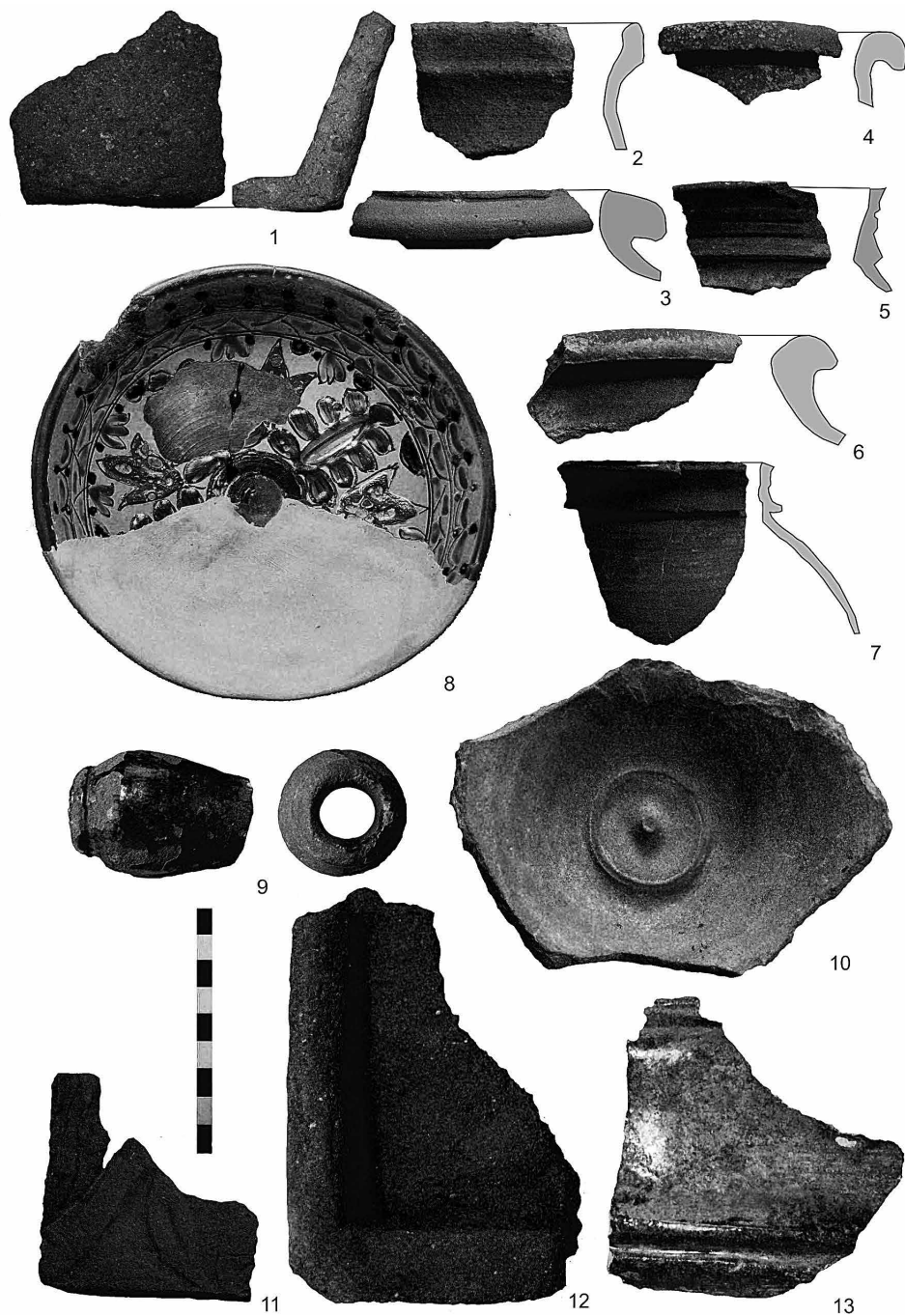
Keramika

Kuchynská keramika slúžila na prípravu a skladovanie potravín a jedla. Zastúpené sú najmä hrncovité nádoby (obr. 9:2–7) a doložené sú aj džbány a panvice s tromi nôžkami (obr. 9:9). Hrnčovité nádoby majú širokú škálu variability a stále tvoria dominantnú zložku hlineného kuchynského riadu. Tvary tiel hrncov v ranom novoveku môžeme rozdeliť na baňaté a súdkovité. Bohužiaľ, malý počet nálezov nedovoľuje robiť hlbšie analýzy tvaru hrncov. Okraje hrncovitých nádob sú zložito profilované (obr. 9:5, 7). Väčšina hrncovitých nádob je glazovaná iba zvnútra bezfarebnou alebo žltou glazúrou (obr. 9:7). Hrnčovité nádoby boli vypálené v oxidačnom prostredí. S podobným typom hrncovitých nádob s glazúrou zvnútra sa stretávame aj na najbližšom hrade Korlátko (Molota–Kvietok–Tomášik 2020, 92). Stolovú keramiku reprezentujú z vysokých tvarov džbanky a zo širokých tvarov misy, panvice na nôžkach (obr. 9:9) a misky. Bohužiaľ, všetky tvary sú zastúpené vo veľmi malých počtoch, takže pre štatistické analýzy sú nepoužiteľné. Panvica na nôžke bola glazovaná zelenou glazúrou zvonka aj zvnútra. Všetky objavené fragmenty sú domácej produkcie zo Záhoria. Absentuje tu redukčne vypálená keramika, ktorá sa v ranonovoveku objavuje v okolí Trnavy, ako aj modranská keramika, ktorá bola hojne rozšírená východne od Malých Karpát. Samostatnú skupinu keramiky tvoria fragmenty habánskych nádob, kde sme tvarovo identifikovali džbanky, tanieri a malú misku (obr. 9:8). Majolikové (fajansové) výrobky charakterizuje použitie olovnatu-cinicičitej glazúry s výsledným bielo sfarbeným matným povrchom, na ktorý bola aplikovaná ďalšia žltá, modro, zeleno a fialovo maľovaná výzdoba. Z Talianska sa počas osmanských vojen táto technológia dostáva do Horného Uhorska spolu s príchodom talianskych novokrstencov na Záhorie v druhej polovici 16. storočia (pravdepodobne okolo roku 1580). Zlomok habánskej nádoby bol objavený aj na hrade Korlátko (Molota–Kvietok–Tomášik 2020, 95). Habánske výrobky boli v druhej polovici 16. storočia tovarom, ktorý sa dodával najmä na panské sídla. Postupne, ako sa produkcia na Záhorí rozrastala, stal sa bežným tovarom, ktorý bol ponúkaný na jarmokoch a mestských trhoch. Najvýznamnejšie habánske strediská boli vo Veľkých Levároch, Sobotišti, Stupave a Košolnej.

Technickú keramiku objavenú na Plaveckom hrade zastupujú nálezy kachlíc. V skúmanom súbore 50 fragmentov prevládajú nádobkové kachlice so štvorcovým ústím. Tieto kachlice pochádzajú najmä zo sondy 6. Pri komorových kachliciach sa stretáme najmä s kachlicou so štvorcovou čelnou vyhrievacou stenou (obr. 9:11, 12). Výzdobu tvorí tzv. tapetový motív (obr. 9:11), pričom kachlica nie je glazovaná. Rovnaký typ kachlíc pochádza z viacerých hradov na Záhorí, napr. z Branču (Šimkovic 1997, 112), Ostrého Kameňa (Hunka–Samuel–Bielich 2005, 57), hradu Korlátko (Molota–Kvietok–Tomášik 2020, 96) a hradu Devín (Divileková 2003, 67–70).

Kovové predmety

Kovové predmety získané z výskumu môžeme rozdeliť do troch skupín: spojovací materiál (klince, skoby), časti odevu (pracka, podkovička), multifunkčné náradie (nôž) a zbrane (hroty šíпов, delové gule). Najpočetnejším artefaktom získaným počas výskumu sú fragmenty železných klinec (obr. 10:1, 3, 4, 8). Prevažujú klince s obojstranne krídlatou hlavou, početné sú aj kované klince

Obr. 9. Plavecký hrad. Výber keramiky. 1 – laténská; 2–4 – stredoveká; 5–10 – novoveká; 11–13 – kachlice. Autor M. Bielich.
Abb. 9. Burg Blasenstein. Keramikauswahl. 1 – latènezeitliche; 2–4 – mittelalterliche; 5–10 – neuzeitliche; 11–13 – Kacheln.
Autor M. Bielich.

bez hlavičky s hranatým telom. Samostatnú skupinu tvoria kince s jednostranne krídlatou hlavou. Železné kované kince sa našli len v sekundárnych polohách. V súbore z Plaveckého hradu sú kince s dĺžkou od 40 mm po 140 mm. Dlhé a stredné kince pochádzajú zo stavebných konštrukcií. Zo súčastí opasku sa našla pracka, upevňovacie kovanie, nákončie, retiazka, ozdobné kovania remeňa a nit (obr. 11:1, 3, 4). Najdôležitejšie sú niektoré bronzové pracky, kovania, kostené pracky a ozdobné súčasti opaska. Najmenej signifikantné sú železné pracky. Pri tvarovom rozlíšení jednotlivých súčastí a ozdôb opaska sa vychádzalo z viacerých typológií pre obdobie stredoveku, ale aj novoveku (Egan–Pritchard 2002; Fingerlin 1971; Heindel 1990; Whitehead 2003; Zübek 2002). Pracky sú bežnou súčasťou výbavy mužov i žien. Tri železné pracky z Plaveckého hradu patria dvom rôznym typom, pričom pochádzajú zo 17. storočia. Ďalším zaujímavým nálezom je železná podkovička (obr. 10:2) na podbíjanie opätok čižiem typická pre včasnónovoveké nálezy (Králiková 2007, 66, 67; Mérei 2010, 77, 78). S podobnými nálezmi sa stretávame napríklad v Smoleniciach

Obr. 10. Plavecký hrad. Výber železných predmetov. Autor M. Bielich.

Abb. 10. Burg Blasenstein. Auswahl an Eisengegenständen. Autor M. Bielich.

(Dušeková 1980, 440) alebo v Kremnici (Hoššo 1985, 275). Tieto nálezy pochádzajú z hrobov a sú datované do 16.–17. storočia. Problematiku železných podkovičiek v strednej Európe spracoval T. Cymbalak. Podľa jeho typológie ide o typ III datovaný do prvej polovice 18. storočia (Cymbalak 2006, 265). Podľa jednej z hypotéz sa nosenie kožených číziem s podkutím k nám rozšírilo pravdepodobne zo západu s príchodom žoldnierov do armády. Kľúč z Plaveckého hradu (obr. 11:7) má kruhovú hlavičku a zúbkovitú zástavku. Patril k väčším kľúčom, ktoré slúžili na uzamykanie dverí domov. Tvar zúbkovitej zástavky svedčí o tom, že sa používal na zámok so zložitejším mechanizmom. Na základe analógií je možné kľúč datovať do záveru 14. až prvej polovice 15. storočia (Slivka 1981, 241). Z výskumu pochádza niekoľko zlomkov čepelí nožov, ktoré mohli byť využívané pre osobnú potrebu alebo v kuchyni (obr. 10:10). Najdlhšia zachovaná čepel mala dĺžku okolo 19 cm. Išlo o väčší typ kuchynského noža, ktorý slúžil na spracovanie mäsa. Nože mali železné tne, na ktoré sa uchyťovali drevené alebo kostené rukoväte, tie sa však nezachovali. Rukoväť bola prichytená železnými nitmi dochovanými na viacerých zlomkoch. Mechanické strelné zbrane sú zastúpené niekoľkými hrotmi šípov rombického prierezu s tuľajkou (obr. 11:6). Ide o hroty šípov do kuší. Kuše boli ako strelné zbrane využívané u nás až do polovice 17. storočia, keď ich postupne vytlačili palné zbrane (Brych 2012, 96). Zaujímavým nálezom je fragment delovej gule (obr. 10:6). V druhej polovici 15. storočia sa objavuje plná guľa do dela vyrobená zo železa, a to buď technikou liatia alebo kovania. V rovnakom čase sa objavuje aj guľa dutá, ktorá bola naplnená pušným prachom. Náš exemplár delovej gule je plný. Priemer gule je 7 cm. Tento typ gúľ sa používal u menších diel. Pokiaľ ide o podkovu z Plaveckého hradu, možno ju priradiť k typu IV, ktorým boli podkúvané väčšie ťažné kone (obr. 10:9) alebo možno aj hovädzi dobytok. Tento typ sa podľa P. Baxu vyskytuje v 16.–17. storočí a spája ich s osmanskou expanziou (Baxa 1982, 497).

Záver

V rokoch 2018 a 2020 sa uskutočnili dve sezóny archeologického výskumu Plaveckého hradu. Zamerali sme sa na tri objekty na hrade: 1) vstupný most do horného hradu na západnom predhradí (sonda 1, 5); 2) severný palác (sonda 2 a 4); 3) južný parkánový múr (sonda 6).

Sonda 1 potvrdila na západnom predhradí ďalšie štyri nosné piliere vstupného mosta, ktoré lokalizujú vstupnú komunikáciu do hradu. Do bránovej veže sa vstupovalo zo severu po šiestich pilieroch, pričom nástupná platforma sa nachádzala na skalnom podloží.

Sonda 2 zachytila odtlačky po drevených zárubniach a drevenom prahu južného vstupného otvoru severného paláca, ktorý bol zaklenutý kamennou klenbou, čo potvrdil aj stavebno-historický výskum. Sonda 4 identifikovala valenú klenbu pivnice miestnosti v severozápadnom rohu severného paláca. Nad ňou sa nachádzala biela maltová podlaha. Ide o pivničný priestor severného paláca.

Sonda 6 južne od južného parkánového múru odkryla vonkajšie líce múru (po stavebno-historickom výskume bude rekonštruovaná). Počas výskumu bolo získaných aj niekoľko predmetov materiálnej kultúry, ktoré dokresľujú život na hrade, najmä v druhej polovici 16. až začiatku 18. storočia.

V nálezoch prevládajú keramika a železné predmety. Z keramiky sa objavuje kuchynská keramika zastúpená hrncami a trojžkami, používanými na prípravu jedla pre obyvateľov hradu. Na vykurovanie slúžili v tomto období na hrade kachľové pece. Objavili sme fragmenty kachlíc, ktoré ukazujú na používanie kachľových pecí z nádobkovitých kachlíc, ale aj kachlice komorové s tapetovitou výzdobou. V priebehu 16. a 17. storočia tento typ kachlíc dominuje v šľachtických sídlach. Tieto pece vyhrievali pravdepodobne panské miestnosti.

Drobné predmety môžeme rozdeliť na dve skupiny: železné predmety slúžiace pri stavbe hradu (klince, stavebné kovania) a predmety dennej potreby obyvateľov hradu, najmä vojakov. Patria sem železné nožíky, pracky a zbrane (železná strelka do kuše, delová guľa a železné guľky). Väčšina nálezov pochádza zo 16.–17. storočia, keď hrad plnil významnú funkciu počas osmanskej expanzie do Uhorska. Výskum Plaveckého hradu v rokoch 2018 a 2020 priniesol nové poznatky o stavebnom vývoji vybraných objektov hradu.

Obr. 11. Plavecký hrad. Výber železných predmetov. Autor M. Bielich.

Abb. 11. Burg Blasenstein. Auswahl an Eisengegenständen. Autor M. Bielich.

Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA 2/0083/21 Úloha materiálnej kultúry pri formovaní ekonomických a sociálnych väzieb v neskorostredovekých a novovekých komunitách.

Literatúra

- BAXA, P., 1982: K vývoju podkúvania na Slovensku v 16.–17. storočí – Zur Entwicklung der Hufbeschläge in der Slowakei im 16. 17. Jahrhundert, AH 7, 495–498.
- BIELICH, M.–BIELICHOVÁ, Z.–ŠIMKOVIC, M., 2018: Prvá sezóna archeologického výskumu na Plaveckom hrade v Malých Karpatoch, ZbSNM CXII, Archeológia 28, 243–255.
- BRYCH, V., 2012: „Arma diaboli“. O kuši a strelcích. Praha.
- CYMBALAK, T., 2006: Wybrane znaleziska podkówek do butów z terenu Czech na tle analogii środkowo-europejskich, *Archaeologica Pragensia* 18, 263–282.
- DIVELEKOVÁ, D., 2003: Nálezy kachlíc z hradu Devín. Diplomová práca, Univerzita Komenského v Bratislave.
- DUŠEKOVÁ, S., 1980: Cintorín z 15.–17. stor. v Smoleniciach, *Slovenský národopis* 28, 433–453.
- EGAN, G.–PRITCHARD, F., 2002: Dress accessories 1150–1450. Medieval Finds from Excavations in London 3. London.
- FINGERLIN, I., 1971: Gürtel des hohen und späten Mittelalters. *Kunstwissenschaftliche Studien* 46. München.
- HEINDEL, I., 1990: Riemen- und Gürtelteile im westslawischen Siedlungsgebiet. Berlin.
- HOŠŠO, J., 1989: Výsledky historicko-archeologického výskumu mestského hradu v Kremnici, *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Historica XXXIX–XL*, 249–294.
- HUNKA, J.–SAMUEL, M.–BIELICH, M., 2005: Nové nálezy z hradu Ostrý Kameň. In: *Trnava a počiatky stredovekých miest. Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja* 8, 51–57. Trnava.
- KÉRIOVÁ, J., 2020: Pamiatková obnova Plaveckého hradu, *Monument revue* 9, č. 1, 40–47.
- KRÁLIKOVÁ, M., 2007: Pohřební ritus 16.–18. století na území střední Evropy. Brno.
- MATEJKA, M., 2009: Biely Kameň. In: *Spoznajme problémy zručaní* 2008, 9. Lietava.
- MÉRAI, D., 2010: The True and Exact Dresses and Fashion. *Archaeological Clothing Remains and their Social Contexts in Sixteenth- and Seventeenth-Century Hungary. BAR International Series* 2078. Oxford. <https://doi.org/10.30861/9781407305554>
- MOLOTA, T.–KVIETOK, M.–TOMÁŠIK, R., 2020: Výskumná správa z archeologického výskumu hradu Korlátko č. 23/2020, uložená v Archíve KPÚ v Trnave.
- PLAČEK, M., 1993: Plavecký hrad, *Pamiatky a múzea*, č. 2, 5–8.
- PLAČEK, M.–BÓNA, M., 2007: *Encyklopédia slovenských hradov*. Bratislava.
- SLIVKA, M., 1981: Stredoveké hutníctvo a kováčstvo na východnom Slovensku. 3. časť, *Historica Carpatica* XII, 211–276.
- ŠIMKOVIC, M., 1997: Výsledky archeologického výskumu hradu Branč. Diplomová práca, Univerzita Komenského v Bratislave.
- 2009: Plavecký hrad. Stručný sprievodca po zručanine hradu. *Slovenský skauting*. Bratislava.
- 2018: Výskumná správa zo stavebno-historického výskumu Plaveckého hradu v roku 2018, uložená v Archíve KPÚ v Bratislave.
- WHITEHEAD, R., 2003: *Buckles (1250–1800)*. Witham.
- ZŮBEK, A., 2002: Středověké přezky v brněnských nálezích, *SPFFBU* 51, M7, 123–153.

Zusammenfassung

Archäologische Grabungen auf der Burg Blasenstein in den Jahren 2018 und 2020

In den Jahren 2018 und 2020 fanden auf Burg Blasenstein zwei archäologische Saisongrabungen statt. Wir haben uns auf drei Objekte der Burg konzentriert: 1) Auf die Zugangsbrücke zur

oberen Burg in der westlichen Vorburg (Sondierschnitt 1, 5); 2) Auf den Nordpalas (Sondierschnitt 2 und 4); 3) Auf die südliche Zwingermauer (Sondierschnitt 6). Sondierschnitt 1 bestätigte in der westlichen Vorburg weitere vier Tragepfeiler der Zugangsbrücke, welche den Zugangsweg zur Burg lokalisieren. Zum Torturm gelangte man von Norden über 6 Pfeiler, die Plattform befand sich auf einem Felsenuntergrund. Sondierschnitt 2 erfasste Abdrücke von Holzargen und einer Holzschwelle der südlichen Eingangsöffnung des nördlichen Palas, der mit einem Steingewölbe eingewölbt war, was auch von der bauhistorischen Untersuchung bestätigt wurde. Sondierschnitt 4 identifizierte das Tonnengewölbe des Kellers eines Raumes in der nordwestlichen Ecke des nördlichen Palas. Darüber befand sich ein weißer Mörtelfußboden. Der südlich der südlichen Zwingermauer gelegte Sondierschnitt 6 legte die Außenflucht der Mauer frei (nach der bauhistorischen Untersuchung wird sie wieder aufgebaut). Während der Grabung entdeckte man auch mehrere Gegenstände der Sachkultur, die besonders für den Zeitraum Mitte 16. bis Anfang 18. Jahrhundert ein Bild vom Leben auf der Burg zeichnen. An Keramikgegenständen ist Küchenkeramik in Form von Töpfen und Dreifüßen vertreten, die zur Essenszubereitung für die Bewohner der Burg dienen. In dieser Zeit wurde die Burg mit Kachelöfen beheizt. Wir haben Kachelfragmente entdeckt, die auf die Verwendung von Kachelöfen hindeuten, die aus Gefäßkacheln, aber auch aus Blattkacheln mit tapetenartigem Dekor bestanden. Im 16. und 17. Jahrhundert taucht dieser Kacheltyp in Adelssitzen auf. Mit diesen Öfen wurden wahrscheinlich die Herrenzimmer beheizt. Die Kleingegegenstände können wir in zwei Gruppen unterteilen: in grüne, beim Bau der Burg dienende Gegenstände (Nägel, Baubeschläge), und in Gegenstände des täglichen Bedarfs der Burgbewohner, bei denen es sich besonders um Soldaten handelte. Hierher gehören Eisenmesser, Schnallen und Waffen (Armbrustgeschosspitzen aus Eisen, Kanonenkugeln). Die meisten Funde stammen aus dem 16.–17. Jahrhundert, als die Burg während der osmanischen Expansion nach Ungarn eine wichtige Aufgabe erfüllte. Die auf der Burg Blasenstein 2018 und 2020 durchgeführten Grabungen lieferten neue Erkenntnisse über die bauliche Entwicklung ausgewählter Objekte der Burg.

Der vorliegende Beitrag entstand im Rahmen des Förderprogramms VEGA 2/0083/21 Aufgabe der Sachkultur bei der Formung ökonomischer und sozialer Beziehungen in spätmittelalterlichen und neuzeitlichen Gemeinschaften.

Mgr. Mário **Bielich**, PhD., Archeologický ústav SAV Nitra, Akademická 2, 949 21 Nitra, Slovenská republika, mariobielich@seznam.cz

Mgr. Simona **Slobodová**, 908 74 Malé Leváre, Slovenská republika, slobodova.simona@gmail.com

Toto dílo lze užívat v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

